

sicut animal de homine, equo, leone &c. unde totum id quod est de ratione virtutis divisæ, debet in singularijs ejus partibus subjectivis reperi. Partes denique potentiales vocantur quedam virtutes minus principales, quæ alteri principaliori adjunguntur, cujus rationem non perfectè attingunt, sicut partes subjectivæ; habent tamen cum illa connexionem, vel quia ordinantur ad actus minus principales in eadem materia, vel quia in modo procedendi, & moderandi passiones & actus appetitū, assimilantur modo proprio talis virtutis.

6. Partes igitur integrales prudentiæ à D. Thoma 2.2.q.49. octo assignantur, nempe memoria, intellectus, vel intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, & cautio. Ex quibus quinque priores spectant ad prudentiam secundum quod est cognoscitiva, consiliando per eubuliam, & judicando per sinefim, vel gnomem; nam omnes illae deserunt perfecto consilio & judicio. Tres vero posteriores pertinent ad prudentiam secundum principalem actum, qui est præcipere, vel applicare ad opus.

7. Memoria ergo est recordatio præteriorum quæ plurimum valer ad prudentiam. Intellectus sive intelligentia dicit præsentium notitiam: ut enim prudenter judicemus, necesse est præsentem statum rei nobis esse probè perspectum. Docilitas importat affectum & promptitudinem ad discendum, quæ et iam multum juvat ad prudentiam. Solertia deservit ad hoc ut homo per seipsum inquirendo, citè assequatur perfectam rei estimationem. Ratio dicit aptitudinem ratiocinandi, & aliud ex alio legitime colligendijude non sumitur pro ipsa potentia ratiocinativa, sed magis pro bona ejus dispositione & usu. Providentia importat prospectum fututorum, vel, ut alii volunt, dicit rectam ordinationem eorum quæ sunt ad finem. Circumspectio dicit attentionem ad omnia quæ occurunt, & conferentiam illius quod in finem ordinatur cum his quæ circumstant, ne quid ex necessariis desit in opere. Cautio denique importat attentionem ad præcavenda mala, quæ bonis admisceri possunt.

8. Partes vero subjectivæ prudentiæ, seu species ejus, sunt duæ, nimirum prudentia monastica, quæ unusquisque regit seipsum, sive auctus, intendens bonum proprii suppositi in ordine ad finem humanae vita, & polyarchica, per quam multitudo gubernatur. Et hæc subdividitur in quatuor species, nempe in regnativa, politica, oeconomicam, & militarem, de quibus differit S. Thomas 2.2. quest. 50.

9. Prudentia regnativa est ipsa Regis prudentia, qua civitatem vel regnum regit. Politica est illa quæ homines seipso regunt in obediendo præfectis in ordine ad bonum communem. Oeconomica est illa quæ respicit administrationem honorum familiæ. Militaris denique ea est quæ dirigit milites ad hostes oppugnandos, vel eorum insultus repellendos.

Regnativa rursus subdividitur in Monarchicam, quæ unus multititudini præsedit; Aristocraticam, quæ pauci, & magnates; & Democraticam, quæ multi, ut populus gubernant in republica.

10. Partes tandem potentiales prudentiæ, sive quæ ordinantur ad actus minus principales, deservientes principalissimo, sunt tres, nempe Eubulia, Sinesis, & Gnome. Etenim in intellectu pratico in ordine ad agibilia, præter universalia iudicia circa finem, quæ rectificat iudicis, tres tantum sunt actus versantes circa media, nimirum consilium, iudicium, & imperium; ex quibus perfectissimum est imperium, ad quod tam iudicium quam consilium ordinantur; inde illud pertinet immediate ad ipsam prudentiam,

quæ inter virtutes media respicientes est perfectissima, ut fusc ostendimus in Tractatu de actibus humanis disp. 11. quæ est de usu & imperio. Pro rectificando vero consilio ponitur Eubulia, quæ idcirco bene consiliativa dicitur. Ad rectificandum vero iudicium ponuntur dñe virtutes, nempe Sinesis & Gnome, quarum prima judicat secundum communes leges, & ideo est directiva communis justitia legalis; altera vero judicat secundum rationem naturalem de his in quibus deficit lex communis, à qua proinde dirigitur epiceia, quæ est altior justitia legali communiter dicta. De his partibus prudentiæ, seu virtutibus illi annexis, agit S. Thomas 2.2. quest. 1. ubi fusc prosequitur quæ nos breviter & compendiosè expendimus: ex professo enim de illis tractare, metas praesentis instituti excedit.

CAPUT II.

De justitia, & partibus ejus.

1. Justitia secunda Cardinalium virtutum, prima est & præstantissima inter morales: unde Philosophus 5. Ethic. cap. 1. Praclarissima virtutum (inquit) est justitia, & nego Hesperus, neque Lucifer, ita admirabilis. Hac. (ait Ambr. in psal. 35.) alis est potius nata quam sibi, commune commodum non suum expectat, & alienum bonum pro sua dicit emolumento. Beata & præclara justitia, cuius bonum omnibus proficit. Hac (subdit Ribadeneira lib. 2. de Principe Christiano cap. 3.) principio fundavit regna, fundata stabilitur, stabilita anxit, ornavitque, & quam obtinent amplitudinem, majestatemque concessit. Hac populi vulneribus medetur, seditiones reslinguit, exasperatos animos mitigat, pacem firmat, bellum obſtit, Reges glorioſos facit, regnis ſecuritatem præstat, & in primis Deum honorat ac reveretur, cui nullum potest effe sacrificium gratias, nulla hoffia acceptio, quam victimæ justitia, cuius vinculo celum cum terra, supremam cum infimis, & extrema, maximèque diuina mundi partes, inter se conjuguntur. Demum ut scire ait Porphy. lib. 3. de abstin. justitia virtutum omnium obſonium est: nam sicut famæ, juxta Socratem, ciborum omnium condimentum est; ita justitia omnibus virtutibus gratiam arque saporem conciliat. De hac ergo tam præclara & illustri virtute, cuius (inquit Philo lib. de creat. princ.) tanta excellētia est, ut nullus Poëta, nullus Scriptor satis laudaverit, breviter hæc agendum est, & prius ejus definitio explicanda, deinde partes ipsius recensenda.

§. I.

Definitio justitiae.

2. Justitia sumit duobus modis: primò largè, pro collectione omnium virtutum, sive prout dicit statum omnium virtutum collectione perfectum; & hæc vocatur justitia generalis, de qua Christus Mat. 5. dicebat: Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum, non intrabis in regnum celorum: & Mat. 1. Joseph vocatur justus, id est perfectus in omni virtute, seu omnibus virtutibus exornatus. Unde quia radix omnium virtutum est gratia & charitas, multoties illa nomen justitiae scribi asumunt, ut pater ex Aug. de natura & gratia cap. 38. & cap. ultimo, ubi sic ait: Charitas inchoata, inchoata justitia est: Charitas proverba, proverba justitia est: Charitas magna, magna justitia est: Charitas perfecta, perfecta justitia est: & omnes in gratia constituta-

tos

DE VIRTUTIBUS

CARDINALIBUS.

295

tos vocamus justos propter ipsam gratiam. Secundò justitia sumit strictè & determinatè pro virtute aliqua morali, quæ est ad alterum, ponitque æqualitatem juris inter personas diversas: unde definitur ab Arist. 5. Ethic. cap. 1. & à Cicerone lib. 2. officiorum cap. de justitia, nec non ab Ulpiano lege justitia sive de justitia & iure: Perpetua & constans voluntas, ius suum unicuique tribuens. Quæ definitio perfectè declarat naturam justitiae, ut ostendit D. Thomas 2.2. quest. 58. arr. 1. nam per haec verba: Perpetua & constans voluntas, indicatur quod justitia sit virtus, cum sit voluntaria, sive ex electione; ac firma & stabilis, quæ sunt conditiones virtutis ut sic sim illud innuit quod ejus subiectum sit voluntas, in qua sola justitia ex moralibus virtutibus subiectatur, ut patet ex dictis in Tract. de virtutibus in commun. cap. 2. Per reliqua vero verba, scilicet ius suum unicuique tribuens, indicatur proprium objectum justitiae, sive materia circa quam versatur: alia quippe virtutes morales sunt præcipue in ordine ad operantem, & ad proprias ejus operationes; justitia autem est præcipue circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, & jus alienum, ut ad æqualitatem servandum, tanquam proprium objectum respicit. Unde medium justitiae dicunt medium rei; medium vero aliarum virtutum medium rationis: non quid ipsa justitia non attendat etiam medium constitutum per prudentiam, atque adeo medium rationis; sed quia hæc in materia justitia non aliter constituit medium, quam per æqualitatem secundum rem, ut scilicet tantum reddatur, quantum re ipsa debetur: cum tamen in materia temperantie & fortitudinis medium non sit æqualitas à rebus determinata, sed quam prudentia attentis omnibus circumstantijs constituit, quæ proinde modo erit plus, modo minus, modo sic, modo aliter, secundum quod circumstantiæ temporis, loci, personarum &c. variantur.

3. Porro jus quod est objectum justitiae, ad æquatè dividitur in jus naturale, & jus positivum, ut docet D. Tho. 2.2. qu. 57. art. 2. Jus enim, sive iustum, est illud quod est ad æquatum seu commensuratum alteri: duplice: autem potest aliqui homini esse aliquid ad æquatum, nimirum vel ex ipsa natura rei, puta cum aliquis tantum dat, ut tantumdem recipiat, & hoc vocatur ius naturale; vel ex aliquo condicione, sive privato, sive publico, & hoc appellatur ius positivum, quod subdividitur in divinum & humanum, rursusque humanum in canonicum, & civile, nam licet apud Philosophos jus humanum non sit nisi quod dicitur civile sive temporale, eo quod apud illos sola externa & merè temporalis politia competat esset; tamen apud Christianos, qui agnoscent duplēm hominis societatem, pro dupli proximo fine in quem homo dirigi potest, duplex quoque jus positivum, à dupli potestate finis illos intendeant promanans est agnoscendum.

4. Si autem queras quid sit jus gentium, & an illud à jure naturali & positivo distinguitur? Ad primam partem quæsi respondeo, ius gentium dici illud, quod est omnibus gentibus bene institutis commun., & earum consensu vel saltem usu indicatum. Nam sicut omnes gentes, tametsi regnūs & provincijs divisa, habent semper moralem aliquam unitatem, & mutua communicatione indigent; ita etiam indigent jure aliquo & legibus, saltem usu ipso lati, & tanto perdiffusis, quantum communicatio illa quam dicitur. Ad secundam vero questionem dico jus gentium contineri sub jure positivo humano, quamvis aliquid participet de jure naturali.

5. Prima pars hujus resolutionis probatur primò

ex D. Thoma 2.2. qu. 57. art. 3. ubi expressè docet jus gentium non esse jus naturale, quod etiam aperte indicat 1.2. quest. 49. art. 5. ad 3. & qu. 95. art. 4. & 2.2. qu. 66. art. 2. ad 1.

Probatur secundò: Id quod ex liberâ hominum constitutione dependet, est jus positivum: sed jus gentium ex libera hominum constitutione dependet; ergo non est jus naturale, sed positivum. Major pater Minor probatur ex Justiniano in institutis, de jure naturali gentium & civili, ubi ait, ius gentium omnino humano generi commune est: nam uero exigente, & humano necessitatibus; gentes humanæ iura quadam sibi constituerunt. Idemque habetur in cap. Omnis lea. Et Caius in Lege, Omnes populi sive de justitia & iure: Quod naturalis ratio (inquit) inter homines constituit, id apud omnes eque custodiuntur, vocaturque ius gentium. Ex ego jus gentium non est determinatum ex rei natura, sed ex hominum beneplacito, conformi naturali juri.

Tertiò: Jus naturale est immutabile & indispensabile: sed jus gentium potest variari, & in rigore in illo dispensari hominum autoritate; nam cum iure gentium sit introductum, ut captivi in bello iusto sint servi capientium, de facto in fidei favorem in hoc est dispensatum, dum statutum est ab Ecclesia, ne Christiani ab alijs Christianis capti in bello iusto, sint servi capientium, nec capientes habent verum dominium super captos: ergo jus gentium non est jus naturale, sed positivum.

6. Secunda pars, quæ afferit jus gentium aliquid participare de jure naturali, colligitur ex D. Tho. 1.2. quest. 95. art. 4. ad 1. ubi ait: ius gentium est quidem aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationale, inquantum derivatur à lege naturali per modum conclusionis, que non est mulsum remota à principijs, unde de facili homines in hujusmodi consenserunt: distinguuntur tamen à lege naturali, maxime ab eo quod est omnibus animalibus conuenient. Ergo licet ius gentium sub jure positivo contineatur, aliquid tamen de jure naturali participat. Quare Bannez 2.2. qu. 57. art. 3. dubio 3. conclus. 3. dicit jus gentium esse quasi medium, affinitatem habens cum jure naturali & civili positivo: quia cum jure naturali convenit primò in hoc quod neutrum jus oportet esse scriptum; secundò, quod ad sui promulgationem non requiritur conyatio hominum, sed in omnibus nationibus absque præcone acceptatur: tertio, quia jus gentium habet modum juris naturæ, quia jus naturæ est principium vel conclusio necessaria: at vero jus gentium est quasi modus quidam maximè necessarius ut ius naturæ servert: quartò convenienter in hoc quod jus naturæ & jus gentium ubique apud omnes gentes custoditur, & si oppositum fiat, omnes judicant male fieri. Similia tradit Medina 1.2. qu. 95. art. 4.

§. II.

Partes integræ, subjectivæ, & potentiales justitiae.

7. Duæ tantum dantur partes integræ justitiae, scilicet boni operatio, & mali vitatio: non quidem secundum quod bonum & malum sumuntur in commun., quia sic pertinet ad omnem virtutem, sed prout bonum habet rationem debiti ad proximum, & malum rationem nocivi: sic enim spectant ad justitiam, & ex illo dupli actu completem munus & finis justitiae coalescit. Cum enim perfecti agentis sit, & rem constituet, & constitutam conservare, oportet ut ad eandem justitiam, cuius est constituere æqualitatem ad alterum, tribuendo illi quod suum est, pertineat etiam conservare æqualitatem constitutam vitando & removendo mala justitiae, per quæ destruitur.

Bb 4 destruitur.

destruitur. Primum dicitur facere bonum, secundum declinare a malo; unde sine his duobus non est iustitia opus integrum & perfectum.

8. Partes vero subjectivæ iustitiae, seu illius species, sunt tres, nimirum iustitia commutativa, distributiva, & legalis. Prima est iustitia partis ad partem; secundaria ad partes; tertia partium ad totum. Cum enim munus iustitiae sit aequalitatem inter aliqua constitueret, ut scilicet uniuersaque alteri reddat quod ipsi debetur, juxta diversas habitudines illorum, inter quæ ponitur aequalitas, distinctæ species iustitiae consurgunt. Hujusmodi autem habitudo tantum est triplex, nempe vel partis ad partem, ut unaquaque de alteri quod suum est, & hæc est iustitia commutativa, ad quam pertinent commutations, emptiones, venditiones, & omnes contractus ex quibus consurgit obligatio unius partis ad alteram. Vel potest esse habitudo totius ad suas partes, ita quod ipsum totum unicuique parti tribuat quod ei competit; & hæc vocatur iustitia distributiva, ad quam spectat distributio præiectorum, & honorum communium: utraque vero dicitur iustitia particularis, quia attendit bonum partium. Vel denique prædicta habitudo potest esse partium ad suum totum, ut scilicet unaquaque pars ita se habeat, sicut bono totius expedit, tribuatque communitati quod debet: & ista appellatur iustitia legalis, quia potissimum curat, ut leges in suo robore conserventur, & obseruentur, quatenus media hac observatione ipsum bonum commune conservatur; dividiturque in eam quæ respicit bonum commune & legum observantiam, attendingendo ad verba legis, & non nisi juxta illa ad intentum legislatoris; quæ retinet nomen commune iustitiae legalis, & dirigitur à Sinesi, quæ est virtus judicativa secundum leges & regulas communis; & in eam quæ prætermittendo verba legis, solum attendit legislatoris intentionem & animum, ut ita fiat sicut in hoc casu attentis omnibus circumstantijs fieri veller, & ista vocatur Epikiea, & dirigitur à virtute judicativa supra communes regulas, scilicet Gnomi, ut in fine capituli præcedentes dicebamus.

9. Partes demum potentiales iustitiae sunt novem, nimirum religio, pœnitentia, pietas, observantia gratitudo, vindicativa, veritas, amicitia, & liberalitas: cuius novenarij numeri hæc ratio reddi potest. Virtus ordinata ad alterum solum potest deficere à perfecta iustitia, vel quia id quod alteri reddit, deficit à ratione aequalis, vel quia deficit à ratione debiti. Primo modo deficiunt virtutes quæ sunt ad Deum, quidquid enim homo illi reddat, reddit minus quam debet. Hujusmodi vero sunt religio, quæ tribuit Deo reverentiam & cultum, & pœnitentia, quæ exhibet illi pro peccatis satisfactionem. Similiter à ratione aequalis deficiunt virtutes quæ respiciunt, patriam, & parentes, & personas in aliqua dignitate constitutas, & virtute, sapientia, aliave prærogativa insignes, nempe pietas & observantia, quia neque his à quibus naturale esse accepimus, neque his qui nobis exhibent documenta & exempla virtutum, possumus aequaliter reddere.

10. Secundò modo deficiunt virtutes quarum materia non cadit sub debito rigoroso, quod est debitum legale, sed dicuntur debiti earum actus ex folla decencia & honestate virtutis, quod appellatur debitum morale. In quo debito est duplex gradus: nam vel potest esse necessarium simpliciter, ita ut sine illo honestas morum conservari non possit, vel solum ad melius esse sine quo proinde rectitudine morum potest consistere, licet non perfectè. Et rursus necessarium simpliciter potest attendi, vel ex parte debentis, & sic ponitur veritas, pertinet enim ad tale debitum,

NONUS.

ut qualis homo est, talem se exhibeat alteri in factis & in verbis, in quo consistit veritas, seu veracitas: vel potest attendi ex parte ejus cui debetur, prout aliquis recompensatur secundum id quod fecit; quandoque quidem in bonis, & ad hoc ponitur gratitudo; quandoque vero in malis, & ad hoc ponitur vindicativa. Pro debito necessario solum ad meius ponuntur duas virtutes, nempe amicitia, per quam homo tam verbis quam factis convenienter se habet ad alios quibus convivit, & liberalitas, per quam convenienter dat, non alio titulo, nisi quia ipsum dantem decet: unde in his duabus virtutibus minimum est de ratione debiti.

CAPUT III.

De religione, & actibus ejus.

1. **A** Gimis prius & specialiter de religione, quam de alijs virtutibus iustitiae annexis; tunc quia primum tenet locum inter iustitias potentiales: tunc etiam quia inter virtutes morales præstantissima est. Isidorus Pelusiota lib.3. epist.268. ait quod quemadmodum in corpore valentior pulchritudini pars est oculorum pulchritudo; ita etiam in animo præcipua pulchritudinis pars est pieras, seu religio. Et Philo libro de charitate ferè in fine, adjungi ait huc uni virtuti omnes alias, & ab ea non magis divelli posse, quam umbram à corpore quod in Sole versatur. Additque eò per illam subveni hominem, ut qui ea excultas fuerit, Divinus quadammodo efficiatur, & ipsius Dei existimatione non minus honoretur quam totus populus, & totius gentis dignitatem obtineat. Ratio vero tantum in hac virtute præstantia est, quia hominem, à Deo quasi per creationem abjunctionem, eidem per cultum debitum religat, ut egregie declarat S.Thom. opusc. 19. contra impugnantes religionem cap.1. ubi sic discutit: *Religio veratam ligationem importans ostendit ad illum aliquem ligari, cui primò conjunctus fuerat, & ab eo distare incipit: & quia omnis creatura prius in Deo exitit: quam in seipsa, & ab eo processit, quadammodo ab eo distare inciens secundum efficiam per creationem: ideo rationalis creatura ad ipsum Deum debet religari, cui primò conjuncta fuerat, antequam esset, ut sic ad locum unde exirent flumina revertantur.* Religio ergo, juxta D.Thom. à religando dicitur, quia homines quadammodo Deo religantur: vel à relegendō, ut vult Cicero, quia religiosus debet ea quæ sunt Divini cultus frequenter legere, & in corde revolvare: vel ut docet Aug. 10. de civit. cap.4. à relegendō, qui Deum reeligere debemus, quem amiseramus negligentes. His præmissis, ut hujus præstantissima virtutis naturam percipiamus, ejus definitionem breviter explicare oportet, & præcipios ejus actus recensere.

S. I.

Definitio religionis.

2. Definitur communiter religio: *Virtus qua debitum cultum Deo tribuit, tanquam primo omnium principio.* Dicitur primò virtus, quia est habitus bonus, & principium operationis laudabilis: est enim bonus & laudabilis Deum colere debito seu convenienti modo. Unde haec particula rejicitur superstitio, seu falsa religio, quæ non est virtus, sed vi-
tium recte rationi oppositum: quia vel falsum

Deum

DE VIRTUTIBUS CARDINALIBVS.

297

Deum pro vero colit, ut faciunt Ethnici & Pagani; vel licet verum Deum colat, non tamen honesto & convenienti modo, sed vel superfluis ceremonijs à Deo rejeclis, ut faciunt Judæi; vel inutilibus ad salutem animæ, & in errore contra fidem fundatis, ut Turci, Heretici, & similes. Quare particula debitum, significat hoc loco idem quod conveniens. Nomine vero cultus non solum importatur protestatio excellentiæ Divina, sed etiam submissio seu subjectio hominis ad Deum: cultus enim strictè sumptus & propriè, addit honori simplici submissionem quandam ejus qui honorem exhibet, ita ut seipsum inferiorem profiteatur eo quem honorat. Unde fit ut cultus non possit esse nisi circa excellentiorem; cùm tamen honor id non postulet: & ideo Deus Sanctos suos honorat, palam faciens eorum excellentiam: non tamen propriè colit quia nullo modo tali excellentiæ se subjicit. Nota etiam quod quamvis hoc quod est, Deo se submittere, videatur proprium humilitatis, non tamen secundum eum rationem, secundum quam religioni tribuitur: nam humilitas respicit talem submissionem præcisè quia congruit nostræ vilitati, ut nos intra limites conditionis nostræ contineamus, ne per elationem extra eos feramur; religio vero respicit illam præcisè ut declarativam & protestativam Divina eminentiæ, ut ipsam tali submissione honoremus. Denique in definitione adducta subditur, *tanquam primo omnium principio*, quia honor qui Deo exhibetur ut Patri, & principio nostræ originis, pertinet ad virtutem pietatis, qui vero ipsi ob beneficia ab eo accepta tribuitur, spectat ad virtutem gratitudinis, quæ formaliter respicit beneficium: sed cultus qui Deo debetur ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, ex qua ipsi competit esse primum principium, supremumque omnium Dominum à virtute religionis exhibetur. Unde objectum materiale hujus virtutis est cultus Deo conveniens, consistens in actionibus internis vel externis, quibus Dei excellentiam protestam, adorando, sacrificando, &c. Objectum vero formale illius est specialis honestas, seu convenientia cum recta ratione, quæ est in eo quod supremæ excellentiæ Divinae reddatur honor & cultus illi conveniens. Quæ ratio distinguat virtutem religionis ab alijs virtutibus, seu Theologicis, seu moralibus; quippe quæ non versantur circa tale objectum formale, nec exercitentur ad exhibendum Deo honorem, ob supremam ejus excellentiam, sed propter alia mortalia particularia, puta ob supremam ejus veritatem, aut infinitam bonitatem.

3. Ex his intelliges, quanta sit præstantia virtutis religionis supra alias morales: nulla quippe earum habet objectum ita elevatum, sicut est Divinus cultus, ratione cuius ipsa religio Deum quadammodo attingit. Unde D.Thom. 2.2. qu.81. art.6. in corp. sic discutit: *Ea quæ sunt ad finem fortius bonitatem ex ordine in finem;* & ideo quanto sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora: virtutes autem morales sunt circa ea quæ ordinantur in Deum sicut in finem: religio autem magis de propinquio accedit ad Deum, quam aliae virtutes morales, in quantum operantur ea quæ directè & immediatè ordinantur in honorem Divinum, & ideo religio preminet inter alias virtutes morales.

4. Intelliges etiam religionem non esse virtutem theologicam, sed moralē, nam virtus theologica haber ipsum Deum pro objecto quod & immediato, ut patet in fide, spe & charitate; illæ enim respondunt & attingunt Deum immediatè, & tanquam objectum quod: fides quidem ut supremam veritatem: spes ut summum bonum nostrum, caritas vero ut summum bonum in seipso, summèque amabilem

properet se. At religio aliquid creatum immediate respicit, nimirum cultum qui Deo offertur ut termino & fini cui; Divina autem excellentia est solum ratio ob quam Deo debetur talis cultus, non vero objectum formale & immediatum religionis. Potestque id explicari & illustrari exemplo iustitiae commutativa, quam unus homo habet ad alium: sicut enim objectum talis iustitiae, nec est ipse proximus, nec jus existens in illo, sed res quæ ex tali jure proximo debetur: sic objectum religionis, quæ est iustitia hominis ad Deum, neque est ipse Deus, nec jus quod habet, ratione summæ excellentiæ, ut summe à creaturis colatur, sed ipse creatus cultus, debitus propter talem excellentiam.

§. I.I.

Actus interni religionis.

5. Duo tantum sunt actus interni religionis, de quibus agit S.Thom. 2.2. qu.82. & 83. Primus est devotio, quæ est voluntaria quedam promptitudo ad Dei cultum & famulatum: non enim qualiscumque voluntas serviendi Deo, vel oblatio ad ejus famulum, meretur nomen devotionis, sed illa tantum quæ cum promptitudine & fervore spiritus conjuncta est: unde promptitudinem illam cum devotione jungit Scriptura Exodi 35. ubi sic dicitur: *Egressaque omnis multitudi filiorum Israël, obulerunt mente promptissima atque devota primitias Domino.* Utramque etiam SS. Patres simul conjungunt, ut Ambros. lib.1. de Cain & Abel cap.8. ubi de Abraham Patriarcha loquens sic ait: *Abduc cognosce celeris studia devotionis. Cucurrit, inquit, & accepit vitulum unum tenerum & bonum, & dedit puer, & festinavit facere eum. Ubique impensa devotio, & ideo fuit munus ejus acceptum.* Talem vero devotionem, & animi promptitudinem, in his quæ ad Dei obsequium pertinent, esse auctum religionis formaliter & propriè, probat S.Thomas loco citato qu.82.art.2. hoc discursu. Ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam habere voluntatem ad illud faciendum: quia utriusque actus est idem objectum, & motivum formale. Sed operari ea quæ spectant ad Dei cultum & famulatum pertinet propriè ad religionem: Ergo ad illam quoque pertinet habere promptam voluntatem ad illa exequenda, quod est esse devoutum.

6. Neque valet, si dicas illud multo magis pertinere ad charitatem, quæ nos impellit ut Deo nos totos tradamus, illique toto corde, tota anima, tota mente, totisque viribus adhæreamus, & serviamus. Respondet enim, diversum esse utriusque virtutis motivum: nam charitas intendit Deo ut amico placere, illique ut tali nos unire, & ad bona opera prompto & ferventi animo exercenda impellit, quatenus illa Deo grata sunt: religio vero intendit Deo servire propter supremam ipsius excellentiam, cultu & honore supremo dignam. Similiter licet spes, obedientia, gratitudo, & aliae quedam virtutes nos inclinent ad famulandum & obsequendum Deo, id tamen faciunt ex alio motivo, quam ex sola speciali honestate, quæ est in ipso cultu Divino, sive quia Deus ob supremam suæ naturæ excellentiam est dignus cui prompto animo servire velimus.

Secundus actus internus religionis est oratio, ut docet S.Thom. 2.2. qu.83. art.3. ubi sic discutit: *Ad religionem propriè pertinet, reverentiam & honorem Deo exhibere, & ideo omnia illa per quæ Deo reverentia exhibetur, pertinent ad religionem: per orationem autem homo Deo reverentiam exhibet, in qua-*

iun-